

Написане лишається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921–1949 РОКИ)¹

1924 рік

№ 132

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

Friedrichroda. 23-III-24

Така досада, Дитинко: не міг ніяк потелефонувати в Frödtsstadt, щоб довідатись, чи приїхали грузинки. Вокзальне бюро має бути одчинене тільки о 5-й годині. Ну, а тоді вже нема сенсу телефонувати й їхати виручати їх, – нехай уже сидять до 8-ої. Я тільки сподіваюся, що вони не поїхали. Так що, може, зовсім даремно хвилююсь і турбуюсь. В кожному разі до потягу ввечері вийду, щоб допомогти в чому-небудь (якщо приїдуть).

Не виходить мені з голови невдача Віл[енськ]их як з Даліндою, так і з Думбадзою. Я, власне, не розумію, що сталося. Пише Ю[лія] В[олодимирівна] і ти пишеш, що шуліки загнали дуже високу ціну? І через це ніби справа провалилася. Але ж Марк Гр[игорович] і Воробйов не вимагають цієї ціни! Нехай домагаються меньчої ціни! Чудно якое. Але їм, розуміється, повинно бути тяжко від усього цього. Одначе й Воробйов! Я ж попережав М[арка] Г[ригоровича], щоб він узяв у Вороб[йова] зобов'язання нікому без його участі не продавати. Слабість волі! Не вистачило духу поставити таку вимогу раніше, а тепер пізно. От тобі й “дорогуша”! Фе, яке паскудство з усіх боків! Навіть ми з цим паршивцем Думбадзе влізли в цю пакість. Як я буду тепер виплутуватись із цієї “Українфільми”, то вже не знаю. Досадно!

Ну, та ми хоч маємо поза тим багатства духовні, фізичні та й потенціально-матеріальні, а бідні М[аркуш]ки всі ж надії на ці кораблі покладали, все їхнє духовне й матеріальне було в Думб[адзе] і Дал[інді].

Чи позивати Думбадзе? Не знаю, чи є рація, але, на мою думку, по совісті М[арк] Гр[игорович] не має права на ці два проценти. Бо яка його була послуга в цій справі? Хай поговорить по душі й вимагає меньчий процент – 1 або ½. І, може, той згодиться. А юридично, звісно, він має всю рацію. Та чи вийде що з того і коли?

Не думаю, щоб твоє жуїровання в них тепер було веселе, але дуже добре, що ти поїхала.

Пишу в лісі. Іду далі. Цілую твої ноги, моя!

В

[Листівка]

№ 133

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

23-III-24

Мій ясний, ніжний Дім! Сижу біля вікна, сонце палить в лице, вітер пхає в голову пухнастими грудьми. І віриться, що можна зробити життя гарним. Читаю Шопенгауера і все більше та більше дивуюся, як багато моїх думок я нахожу в

¹Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – № 1-10.

його. Пам'ятаєш, я тобі, здається, колись казав, що наше життя складається з днів, які самі про себе суть ніби окремі життя. Думка ця була в зв'язку з тим, що кожний мент нашого життя є самоцінний, неповторний і зовсім нема рації шукати в майбутньому чогось особливого, а треба в кожному сучасному ментові вміти знаходити цінності й радощі. Шопенгауер каже: "Jeder Tag ist ein kleines Leben, – jedes Erwachen und Aufstehen eine kleine Geburt (рождіння), jeder friesche Morgen eine kleine Jugend und jedes Zubettegehen und rinschlafen ein kleiner Tod"¹.

І зараз же далі висловлює ту саму думку, що ми не раз обговорювали, що й Лєночка нарешті признала:

"Ueberhaupt aber hat Gesundheitszustand, Schlaf, Nahrung, Temperatur, Wetter, Umgebung und noch viel anderes Ausserliches (зверху) auf unsere Stimmung, und diese auf unsere Gedanken einen mächtigen (сильний) Einfluss (вплив)"².

Я вважаю, що Шопенгауер в сумі своїй зовсім не песиміст, як його звичайно приято називати. Він хоче щастя, прагне його, шукає способів здійснити його. І тільки те, що він насолоду відкидає, як спосіб досягнення щастя, що вважає радощі за негативне, а страждання за реальне й позитивне (не бажане – позитивне, а як факт, реальність, в той час як радощі – негативне – фіктивне – нереальне). Можна з цим згожуватись чи ні, це – інча річ, можна не згожуватись з його розумінням щастя (= "відсутність страждання"), але неможна відкидати, що він хоче щастя, вірить у його, тільки треба здійснити щастя його способом.

Власне, нема й не може бути людини, яка принципіально відкидала щастя, як таке. Вся різниця в способах досягнення того, що кожний на свій лад називає щастям. Розуміється, я не можу згодитись, що тільки в відсутності страждання є щастя й що радощів не треба навіть прагнути, бо вони – скороминущі, зрадливі, ефемерні. Як які. Одні зрадливі, другі ні. Радість відчуження в собі життя при доброму здоров'ї, хіба це зрадлива радість? Коли б Шопенгауер був послідовний до кінця, то він повинен був би й цю радість одкинути, не прагнути її. А він, навпаки, навіть, як директор санаторії, для поради, як треба поводитись, наприклад, щодня рухатись по дві години. Його філософія є якраз те, від чого ми з того прагнемо увільнитись: не боятись всяких страждань і прикростів, не ховатись від них, не побільшувати тим їхнього значіння в нас самих і, значить, шкідливого впливу на нас, а, навпаки, іти їм назустріч, боротись, сміятись з них, зводити їхню шкідливу дію до необхідного, природного мінімуму. Так само не боятись радощів, утіх і навіть насолод і не збільшувати їхнього шкідливого впливу автосугестією, страхом за те, що неодмінно кожна насолода має зле відбитися на здоров'ї.

А загалом самий процес боротьби з собою, з своїми "чортиками", коли ти не зовсім ослаблений фізично чи нервово винищений, є вже цікавий і самоцінний процес. Правда, Дитинча моє?

Як любо мені й радісно, що ти єсть на світі, що ми з тобою і що довго ще довго будемо разом іти в житті. А потім... постараємось, щоб смерть прийшла, підійшла до нас не як страхіття, не жах, а зрозуміла, принята, засвоєна нами мудрість вищих сил, неминучість і, можливо, початок якогось іншого, нам невідомого процесу. Не менше 30 літ ще маємо жити. А за цей час устигнемо прийняти й засвоїти.

Звонять на обід. Мій "роман" має свої маленькі перепітії, про які писати – шкода часу. Розповім, як приїду. Але, здається, вже одцвітає. Принаймні, в мене. Та й чого б воно могло бути інакше? Вона така сама мила, дитинчата жіночка та хіба ж що-небудь стоїть на світі як казала Анна Ільїнічна: "Раз погляд, другий раз, та доки ж усе погляди?" От тут у трошки більшому розмірі те саме. Але "оп'яніння", голубонько, нема, – не радій. Ну, хай тобі буде оп'яніння від сонця і нашої любові.

Твій

№ 134

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Фрідріхрода]

24-III-[1924]

Мій Дорогий! Приїхала додому й застала два листи, один від 20-го. Посилаю папіроси. Мені шкода, що екскурсанти одібрали у тебе час і примусили хвилюватись. В четверг звонитиму на Kurf[ürsten] Str.¹ і запитаю, як це все вишло. Додому поспішала. Приїхала, а тут тепло, гарно, звірята зраділи мені. Резі прибігла на мій голос з мишою в зубах і як чудово! Другий весняний день! Вечері 100 Ром². Всі двері й вікна розчинені, і надворі тепліше, ніж в хаті. Сонце, синє небо й жайворонки справжні!! А як же у вас з снігом? Як ти, мій прекрасний, там живеш? Тепер я не буду так часто писати – мушу трошки закупитись, прийти до себе. Обнімаю від всього серця.

Твоя

[Листівка датована 24. III, на поштовому штемпелі – 25. III]

№ 135

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

24-III-24

Моя Ді! Не приїхали грузинки. Прождав цілий день. Та й краще, – погода мокра, вийти не можна.

Розуміється, ти дощу не злякалася б. Правда? Ой, Дітонько, спасибі тобі, що ти є на світі. Нехай у Рауені, нехай в Австралії, нехай із кимсь инчим, люблячи когось другого й живучи з ним, аби ти була на світі. Чуєш? Бо ти – я. І ніякими силами природи й надприроди не можна відділити тебе від мене. Не думай, Дитинко, що це говорить малюна (він поводитьсь занадто пристойно!) – говорить моє те, що зветься “душею”. І коли зо мною заговорюють про тебе, я весь насторожуюсь, так само, як релігійна людина, коли байдужі люди заговорюють з нею про її святощі. І коли говорять “ваша жінка”, то мене це слово якось... муляє, – воно таке малесеньке в порівнянні з тим, що є, воно таке звичайне, заялозене, воно дає думати про масу всього того, чого в нас немає. І я зразу ж перевозжу розмову на инче, бо говорити про тебе так, як вони говорять про своїх жінок, хоч би й наймиліших, я ж не можу. Говорити так, як я почуваю, нема в мене слів (та ще ж німецьких!) та й нема ніякого бажання, як нема бажання з шевцем говорити про біном Ньютона.

Може, мені трохи краще й я можу вільніше почувати те, що в мені є, що воно, визволяючись з-під намулу хоробливих станів, стає виразнішим? Можливо. Коли мені краще, моя любов до тебе розгортає обійми, вся проміниться, сяє ніжністю.

Сьогодні починається другий тиждень мого тут перебування. Я починаю помічати деякий перехід. Ввесь час було якесь підняття й утома. Тепер ніби стає рівнішим стан. Я хотів би пробути ще два тижні, щоб, принаймні, перевірити, що може вийти, чого можна буде надалі чекати від санаторій. Безумно хочеться до тебе, бути з тобою і треба великих усиль, щоб примусити себе не заявляти, що через тиждень виїду. І тебе шкода. Вчора лежав і уявляв, як ти сама в Рауені, як ти лягаєш у ліжку, як вітер гуде, і мені аж ноги обм'якли від туги за тобою. (Ну, от, треба бігти брати душ!)

Узяв сьогодні сильний душ. Аж у жар кинуло. Дуже добре, – “чортикам” це не до смаку. Потім погуляв і знову з тобою.

Пишеш, що Леночка приїде. А я тобі писав, що приїде тоді, як там буде занадто погано. Бути з двох лих трохи кращим, це не дуже лестить чоловіка. Але, зрештою, не Леночка ж вина, коли ми малоцінні для неї. Повторяю: або ж наші цінності їй не цінні, або їх у нас немає, а як цінні, то не в такій мірі, щоб забити, перевищити инчі. Чия тут вина? Нічия. Отже, як приїде, – добре. Не приїде, – хай їй буде добре там, де вона буде. Щиро й з ніжністю бажаю їй того, а коли б міг, то й поміг би їй.

Тільки що одержав листа з вашого нового п'янства. Оце мені подобається: бідний хворий там сам, а його друзі щотижня вчиняють пияцтва й посилають йому листи, щоб він заздриє.

(Цікаво мені, між инчим, чи вже одержала Леночка мого листа, як була в В[іленськ]их? Напиши мені про це, коли знаєш. Неодмінно. І коли говорила з тобою про листа, то напиши, що саме).

Цікаво мені, скільки раз ти будеш bitteln¹, поки мене не буде? Я дуже радий, моя зіронька, що ти хоч трохи розважаєшся, от тільки коли б ти при цьому могла досить спати. Тоді bitteln'яй хоч увесь час. А Леночка все п'є за моє здоров'я? Яка добренька!

Моя ти прекрасна, я не можу втримати зворушеної посмішки, уявляючи, як ти “вже” говориш по-французьки (“высшая степень опьянения”!) Ти, справді, була трошки на підпитку?

А Маркуша журиться? Пише, що я йому дуже потрібний. Чим? Порадою? Що ж можна порадити в таких справах?

Ну, хай тобі буде й радісно, й п'яненко, й “по-французьки” від весни, сонця й нашої любови. Буде, Крох мій ніжний?

В

Friedrichroda.

24-III-24.

Мій дорогий Кох! Учора цілий день прочекав грузинок, навіть увечері під дощем ходив на вокзал зустрічати їх. І нікогісенько! Оттак я покараний за те, що довідався про сюрприз. Ну та й добре, що не приїхали, бо вчора був дощ, сьогодні теж січе дрібненький, і було б мені ніяково за таку погоду.

Перечитував я вчора деякі свої записки з минулого. Навмисне знайшов записки про “київський факт”². Знову все встало перед очима. І прийшла мені така думка в голову: а чи добре ми зробили тоді, що розірвали тебе з “тим”? Коли там була така гостра, “самозабвенна” насолода, такий потяг і таке задоволення, то чи не було це насильством проти природи? Може, ти була б з ним удесятеро щасливіша, ніж зо мною? Чи не було б краще, коли б ми тоді не зійшлися знову, як я поїхав на фронт, а ти в Москву. Він би знайшов тебе так само в Москві й хто знає, чи не було б це для тебе краще?

[Фрагмент незакінченого листа. Не відомо, чи був він відісланий, бо тим самим числом датований лист, вміщений вище під цим же номером].

№ 136

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

Friedrichroda. 25-III-24.

Мій Дім! Я люблю ранок за те, що мені ранком не так сумно про тебе думати. Вранці в Рауені не тоскно. Ти прокидаєшся й твої “тисячі дрібниць” насуваються на тебе й тобі нема часу сумувати. А коли сонечко, то навіть весело вийти на подвір'я, привітатися з усіма його мешканцями, хазяйновито й без діла повештатися.

Кохонько, тільки ти їж добре, їж і за мене, бо я все ж таки їм мало. Ніколи я себе не почував добре наїденим. Може, це й добре для здоров'я? Бо, справді, я тут ніколи не почував по обіді тої втоми й обважіння, що в Рауені й у Празі. Чи це залежить од кращого загального стану? В кожному разі я мрію, вийшовши з санаторії, добре-добре наїстися. З сіллю, з перцем, з грудочками!

Але мушу визнати, що стан потрохи стає рівнішим, легчим, яснішим. Я не можу сказати, щоб я клеkotів од переповнення силами, навіть не зовсім мені легко й ясно, але сон міцніший, думки стрункіші. Видно, що треба таки досидіти весь місяць. Значить, ще слідуючі 10 день пробуду. Значить, приблизно до 10-11 квітня. Мойна, Ді?

Але ти знай, що я так таки нічого не роблю та й годі. І часу нема, і пустився берега. Навмисне пустився, – нехай, побачу, що воно з того вийде. Думаю, пишу листи, жмурюсь на сонце і трошки ввечері слухаю музики й співу американки й Ботічелівої Голівки. “Роман” наш переходить ріжні стадії, часом навіть міні пробігають. Але дуже мила й приваблива людина, хоч, розуміється, не без тинів.

Але в кого їх немає? Шкода, що ніколи ми не можемо бути й хвилини вдвох, щоб поговорити з нею про її життя, відносини до людей, про її горе й т. д. А до того ще за нами така пильна “слежка”, що аж смішно. Чи з ревнощів, чи з загальнолюдської заздрости, чи з моральности, але всі дами (та й не дами навіть) так за нами стежать, що не то що руху, погляду не можна зробити непомітно від них. Ми йдемо “напролом”: увечері сідаємо грати в... шашки й дозволяємо собі нахабно посміхатися одне до одного. Дами тут же в двох кроках од нас шийть за столом, стрекочуть, хто-небудь грає на піано, навкруги перехресні пасма пильних поглядів, а ми одважно, одчайдушно сидимо разом за одним столиком і часом зустрічаємось поглядами. (Правда, коли воля до чогось сильно напрямлена, то завсіди можна під поглядами всіх дам на світі свого досягти).

Я стараюсь не давати волі своєму аналізу й тримати Бот[ічелівську] Голівку в легкій млі поезії. І коли в доброму стані, то це мені вдається і я маю від того нагороду в милих і часом зворушливих моментах. Коли ж стан мій гірший, я починаю бачити те, що за поезією, й мені кара: я не зворушуюсь, мені байдуже й скептична посмішка мимоволі лізе мені на уста.

От бач, як я докладно здаю відчит! Але ще докладніше розповім. А Ю[лія] В[олодимирівна] ніколи не повірить, що я це роблю ясно, легко, люблячи тебе так, як ніколи ніяких Голівок, які б вони милі не були, любити не можу. І що ти, не будучи байдужою ні до мене, ні до других, не мучишся, а легко й ясно, з цікавістю приймаєш мої доклади. І не знаю, чи є багато на всьому світі таких людей, щоб могли це зрозуміти й так само ставитись до самих себе.

Іду на масаж. Обтирання я сам роблю без указівок лікаря. Взагалі, я його не потребую й ставлюсь до його, як до фельдшера, який робить мені виштрикнення, заводить електор[ичну] машину. На його запитання, як я себе почуваю, я відповідаю, як знайомим: “Дякую, дуже добре”. І не вірю, що він може допомогти, – шаблон, заробляння грошей, міни жерця з наївними, недбалість й, очевидно, відсталість од науки. Та він, повторяю, мені й непотрібний. Моя воля, повітря, вода, їжа, сон, спокій. От це є справжні ліки.

Ех, коли б у нас були гроші! Ти б з Леночкою або й сама махнула б сюди на день-два. Чудесно було б! Але ж це коштувало б марок по 80-100 на душу. І мрія одпадає. Ну, та хутко я сам махну! Цілую твої й мої любі, дорогі окі!

B

№ 137

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Фрідріхрода]

26-III-[1924]

Одержала твої картки й листа, де ти турбуєшся про приїзд гостей. Шкода, що повідомила тебе, зайві турботи. Чому тільки ти гадав, що вони поїдуть, не розпитавшись як слід? Мабуть, вже були у тебе, вивели з звичайного порядку, зхвилювали. Але чи було це, принаймні, приємно?

Завтра потелефон[ую] Леночці й довідаюся, як все це було. А може ще й сьогодні прийде від тебе картка? Спасибі тобі, ясний мій, що не забуваєш за мене. Твої часті листи страшенно полегшують нашу розлуку. Я можу слідкувати за тобою здалека й ніби беру участь в щоденному твоєму життю. Дітонько, вирахуй і напиши, коли і скільки тобі треба прислати грошей. Чи одержав листа з 50 марками? Це я так собі, на всякий випадок, послала, може щось потрібно буде вроді автомобіля в Frödstaedt.

Вчора був цілком літній день. Я співала з ранку до вечера, але на плечах, в руках, ногах лежала м'яка, як вата, втома. Сьогодні вночі був дощ. Земля п'є і парує. Іде весна! Будь здоровий і весняний!

Твоя Ро[за].

[Листівка]

№ 138

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

Friedrichroda. 26-III-24.

Моя Дитинко, – я в замішанні, не знаю, як мені зробити: пишеш ти, що Леночка обірвалась, не має грошей на дорогу й т. ін., а я сижу тут і в день проживаю 20 марок. І ти не маєш, мабуть, капелюха, торбинки й інших потрібних тобі річей. Їси, мабуть, погано. От я й думаю: чи не покинуть мені санаторію та їхати додому. Нехай цей тиждень, чи десять днів, що би бути більше, я віддам Леночці й тобі.

А, з другого боку, я міркую так: переривати процес якогось зміцнення, що починаю почувати, страшенно шкода. Тиждень, правда, не має великого значіння, але й 120 марок теж не врятують вашого становища. І що його робити, не знаю. Раніше, як через тиждень, все одно не можу виїхати, бо треба попередити за тиждень.

Написав я Леночці картку, щоб вона хоч на два тижні переїхала в Рауен підкріпитись на дорогу. Та, розуміється, вона не зробить цього. Дуже шкода її. Звичайно, коли б ми продали хутір, ми б її вирядили добре в дорогу. Але ж ніхто не купує нашого бідного хутора. Я вже починаю подумувати таку річ: а чи не відкласти продаж до осені чи до середини літа? В Празі я житиму наїздами, а в Рауені ми б з тобою зробили санаторію й хоч так використували собі хутір. Ти, коли б схотіла, могла б поїхати куди-небудь на якийсь час, а на кінець літа чи на осінь, продавши хутір, поїхали б в Італію. До того часу, може, й становище грошеве в Німеччині покращало б. От тільки чи не впадуть ще більше ціни на Grundstüc'u¹?

Але, звичайно, ти ці міркування не бери за моє рішуче бажання. Це – тільки міркування. Коли б воно тобі дуже до душі прийшлося, ну, тоді можна було б і поважніше його розглядати.

В кожному разі, Кохонько, треба купити душ з гумовою ванночкою. І де б ми ні були, щодня вживати його. (Навіть два, бо я з собою в роз'їзди брав би, а ти мала б другий у себе). Але чи в нас є гроші? Звідки ти взяла ці 50 мар[ок], що прислала в листі? Спасибі, рідна моя. Мені так ніяково, що я тобі й сказати не можу.

Але що ж його робити? Коли виїхати, то треба сьогодні, зараз оце йти й заявити про виїзд. Чи почекати на пошту, може, від тебе буде якийсь лист, із якого мені прогляне щось нове?

Егоїзм мій, здається, візьме гору. Бо "альтруїзм" занадто вже невеликий і нічого не вирішувачий. Хіба 120 марок, що я "зашпарю", можуть, дійсно, допомогти Леночці? А мені цей тиждень чи 10 днів, може, значніше, як не допоможуть, то вияснять причину, допоможуть далі орієнтуватись у боротьбі з собою. Краще вже заставити хутір, узяти гіпотечку й дати Леночці. Або просто десь позичити. Але де?!

Знаєш що: напиши ти мені свою думку з цього приводу. Але щиро-щиро! Як тобі більше вподобалось би з естетичного, логичного, морального і т. д. погляду. Не будь егоїсткою й не бери на увагу тільки моє здоров'я, а взагалі всю ситуацію й скажи, як краще зробити й моментально напиши мені. Я заплатив до 1-IV. Можливо, що без попередження зможу виїхати 1-2-го. Коли ж це неможливо буде, то все таки якусь пару днів вирву.

Ех, "какые мы несчастные!" – тільки тепер уже з другого, гіршого боку, ціла драма за 120 марок!

А все ж таки пиши мені зараз же, як ти думаєш, бо я ні туди, ні сюди.

Ну, все ж таки треба йти душ брати! Обнімаю мою прекрасну, ясну, золоту Коху!

В

№ 139

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

26-III-24.

Мій коханий, рідний Діт, отже я вирішую: 1-го IV я покидаю санаторію й виїжджаю в Берлін. Таким чином я зберігаю майже 170 мар[ок] (10x15 = 150 + лікарські маніпуляції 20). А це все ж таки біля 45 дол[арів]. За ці гроші, здається, можна

проїхати в Москву (або й на Кавказ?). Позичити ми нігде більше не можемо, гіпотеку навряд чи зуміємо швидко взяти. А 45 доларів усе ж таки, на наші капцанські відносини, є дещо.

Завтра заявлю про виїзд і думаю, що не будуть вимагати, щоб я від завтрашнього дня доживав до тижня. А проте, чорт їх знає, – крамниця ж! Ну, так тоді, значить, 3-IV виїду.

Сижу в лісі, тихо, благостно, сонце таке мирне, навкруги легкий, передвечірній сум. Шкода, по совісті, їхати, але вже, чую, не можу, – мулятиме мені. Та й свинство, справді: я ж і в Рауені зможу дещо робити з того, що тут роблю. В кожному разі їсти, спати, вштрикнення, обливатись холодною водою, обтирання, сонце, все це можна й у Рауені мати. Правда?

А як будуть гроші, можна буде обом поїхати кудись у санаторію (якщо це буде потрібно).

Отже: через п'ять день я буду дома. Ти! Ді мій прекрасний, чуєш? Гляди ж мені: “багато не балакай”, як обіцяла. Ой, Дитинко, та це ж у тебе зовсім не гріх твій. З тобою так легко, цікаво, повно, з тобою хочеться “балакати” і балакати. А ти обіцяєш бути не собою!

Ну, хай тобі буде весело й радісно. І не зітхай, що кидаю санаторію. Все буде добре й без неї. Цілую мої руки, ноги, очі, все.

[Збоку дописано:] А Рязька з мишами в зубах тебе зустрічає?

[Листівка]

№ 140

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[Рауен – Фрідріхрода]

26-III-[1924]

Дітонько, мені страшно досадно, що ти щось вигадуєш, що хочеш кидати, говориш за еґоїзм і т. п. Що з тобою? Дитинко! Кого можуть урятувати твої 100 марок? Та Лен[очка] і не візьме нізащо, бо знатиме, що останні. Сиди, Дитинко, спокійно, й нічим не журись. Я б хотіла якось так зробити, щоб ти міг всі 6 тижнів пробути там, а не те що й місяця не досидіти. Ми, правда, винні М[акаруш]кам, але в перших числах квітня придуть обіцяні дві тисячі, а з стипендії можна віддати борги. А там побачимо! Взагалі, все чепуха, а єдине важне – це твоє здоров'я; спокійно, ясно сиди. Про мене також не турбуйся. Я почувую себе добре, їм за себе й за тебе (бідний мій, це ужасно, що ти голодний, невже ти не можеш купити собі шинки й масла? Зроби це, це ж допоможе тобі швидше поправитись!), сплю досить, холода не почувую. Не дивлячись на те, що тепло, ще топлю. Маю роботу, розвагу; звірята мої мене люблять і я їх. Приємно в сонечний, ясний день вийти в сад, вже починають розпукуватись кущи бузку; вечерами зоряне, тихе небо. Вітри уляглися. Тепер жити одна приємність тут, а буде й ще краще. Гроші в мене є поки що. А не стане – достану.

Мені день здається закоротким, бо так багато треба зробити. А ввечері, коли Кекі спить, а Рязька лежить на канапі, я граю.

Звичайно, це не значить, що мені когось не бракує, що я не хочу ніяких змін і вічно бажаю перебувати в такому стані, – цього нема, але я й не ставлю собі таких завдань, а спокійно, з гідністю чекаю.

Щодо твоєї нової думки про Рауен, я з нею цілком солідарізуюсь. Звичайно, якщо знайдеться покупець, продамо, але лізти з шкіри, згожуватись на всяку ціну я вважаю зайвим. Літо буде гарне. Санаторій улаштуємо чудовий і будемо жити, поки поживеться. Треба закінчити “Сон[ячну] Маш[ину]”, роботи багато!

Я не була на питпитку, це Ю[лія] В[олодимирівна] навмисне, щоб подразнити тебе. Робила веселий вигляд, бо інакше було б тяжко. Л[єночка] була зовсім сумна, монашка якась; не знаю, чи одержала вона вже твого листа тоді. Але Л[єночка] вважає, що коли посилають колективн[ого] листа з попойкі, то треба, щоб з його сяла веселість, хоч би його в дійсності й не було.

Я вже теж побоювалась, що “Ч[есність] з соб[ою]” занадто рісконтна річ для бурж[уазних] німців, але не написала тобі про це; тобі видніше – так я міркувала. Яке ж вражіння це зробило на німців? Чи висловився вже хто-небудь з цього приводу?

[Аркуш із подальшим текстом листа зберігається в архіві не на своєму місці, а серед недатованих]:

Одповідаю тобі на три твої листи, бо так вони приходять. Один день – нічого, другий – три.

М[арку] Гр[игоровичу] тебе не доставало тому, що хотів порадитись щодо Думб[адзе]. Я не згожуюсь з тобою, Дітонько, що М[арк] не має права на 2 відсотки. Він багато робив для Д[умбадз]е, але головне, – він прочекав на його 3 роки. Він віддав, можна сказати, цій справі три роки життя. Це є факт. Не будь цих надій, все життя М[арка] Гр[игоровича] пішло б инакше, він мусів би вибитись на якийсь шлях, мати хоч якась забезпечення, а тепер він не має нічого.

Д[умбадз]е добровільно нічого, ні копійки не дасть М[аркушк]ам. На це нема найменшої надії. Отже, коли вважати, що Д[умбаде] повинен їх компенсувати, – тоді треба йти на суд, насильство і т. п. Або ж поставити хрест, добровільно одмовившись від всього.

Я вважаю, що й відносно тебе у Д[умбаде] зобов'язання, яке треба компенсувати, але не нам бруднитись з такими людьми й вимагати те, що юридично не має ґрунту.

Погані грузинки, вони знову обдурили. Але це правда, що Ел[изавета] Д[авидівна] прохала нічого не писати тобі щодо їх проекту.

Ну, мій Дітонько, треба припиняти. Резі матиме кошенят і тепер вічно зденерована, томна, непокійна. Голубки урікають, а ранком скрізь вікно в спальні дзвенить жайворонки і по дворі лазить сорока. Деревка чекають твого приїзду, щоб зазеленіти.

Спасибі, мій ясний, за гарний відчіт щодо роману. Чи не могли б ви хоч трошки піти вдвох на прогулку? Невже вона сама нікуди не ходить? А ранком?

От, які безнравственні поради дає тобі твоя подруга. Цілую ніжно, міцно, до болю.
Твоя.

№ 141

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

27-III-24.

Наемисне вчора не послав картку від 26-III, щоб уже остаточно все в'яснити. Говорив у бюрі про виїзд і можу виїхати 1-IV. Сказав, що це ще не напевне, що я чекаю звісток і, може, ще на 10 день лишуся. Але, принаймні, в'яснив, що зможу виїхати.

Ботіч[елівська] Голівка зовсім вражена й сподівається, що це ще не “fest”. А коли б вона ще знала, що це через якісь 170 марок? (Вона в тиждень витрачує 600-700 марок!). Та ще коли б знала, що це робиться для іншої жінки. І комізм, і сум, і лютя бере! Навіть перед самим собою ніяково й соромно за таку мізереньку “жертву”.

Але в цих обставинах і умовах... Адаже не стільки кількість важна, як якість жертви. А мені хочеться Леноцці дати свій тиждень лічіння, спокою, вечорів з Ботіч[елівською] Голівкою. За це їй можна буде купити черевики, панчохи і ще що-небудь.

Сьогодні зранку тут хмарно, холодно, вохко. Прокинувся досить зтомленим, але зробив собі енергичне холодне обтирання і почуваю себе значно краще. Яка шкода, що ми раніше не вживали цього засобу. Хоч за це спасибі санаторії.

Значить, мені лишилося тільки п'ять днів тут бути. По щирості, ще раз кажу, дуже шкода виїздити, хочеться ще дати собі повного нічогонеробіння, одпущення нервів. Ну, та це дурниці. Може, якраз навпаки треба, і добре, що воно так складається.

Так ти хочеш “скупчитись” і через те не писатимеш мені? Ціль – хороша, але засіб поганий. Невже, Дітюн мій, писання листів до мене не дає тобі змоги скупчитись? Мимоволі сміюсь про себе. Ну, почекай же ти!

От тільки боюсь, що все ж таки буде ще холодно у нас, а я вже тут розвештався в 20° температури в кімнаті. Але зате матиму инчу теплоту. Правда? Кохонько моя ясна, Дитинча моє хороше! Через п'ять днів буду цілувати губами твої окі! Чувеш? Хай тобі буде радісно!

В

[Збоку дописано:] Можливо, що не 1, а 2 або 3 виїду. Щось непевне мені сказала панна в бюрі. Завтра або післязавтра напишу точно.

[Листівка]

№ 142

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фрідріхрода – Рауен]

Friedrichroda. 28-III-24

Моя Дитиночко, моя прекрасна, єдина, жона моя! Тільки що одержав твою зворушливу посилочку¹. Квіти стоять уже переді мною в склянці, а лист з докором говорить: “Бач, тобі пишуть про тебе такі хороші річі, а ти не виправдовуєш такої думки”. Але, Дитинко, я всією душою хочу виправдувать. Бути луччим перед собою і другими, це значить бути здоровшим, дужчим, щасливішим. Це – неподільне. І ти така прекрасна головним чином од того, що ти здорова, дужа (так, так!), що ти – в основі щаслива. І хіба ж ми сміємо сказати, що ми – не щасливі? Прикросці, тяготи, страждання? Але радощі, втіхи й щастя покривають своїм тоном наше життя. Я з радісним сумом згадую майже кожний куточок землі, де ми з тобою проходили наше життя. І цей радісний сум є найкращий покажчик того, там у нас сума наших радощів була більша за суму прикросців, себто там було те, що людям хочеться об'єднати в одному слові “щастя”.

14-й рік іде. З якою глибокою радістю я думаю про те, що роки не тільки не “призвичають” нас одне до одного, не тільки не роз'єднують, а ще міцніше, неодривніше зрощують. Я боюсь, забобонно боюсь думати про те, що може настати передчасна смерть одного з нас (неначе мої думки про це можуть притягти або відхилити це нещастя)! І тепер не хочу думати, хочу вірити й вірю, що ми разом пройдемо нашу життєву путь, зрощені, неподільні й щасливі нашим внутрішнім, не крикливим, мудрим щастям. Правда, Мій Кох, мій товаришу найдорогший?

Я виїжджаю в вівторок. Буду в Берліні в 4½ г[одини] пополудню. Стрічай мене. Коли якесь непорозуміння, я телефонуватиму до Леночки. Леночку, коли схочеш ти й вона схоче, можеш взяти з собою зустріти мене. Але більше нікого не треба. Сховати, що приїхав, не удасться, та й бог з ним, навіщо ховати. Листа цього пошлю експресом, щоб ти могла його завтра, в суботу, одержати.

Дитинко, коли маєш гроші, купи коробку Testohan'у для вштрикнень. Треба докінчити серію, яку тут перериваю. І душ, коли можеш, купи. Я з собою привезу багато грошей. “Наверноє не скажу”, але, здається, марок 150 лишиться.

Санаторія, здається, буде дуже рада, коли я виїду, бо я вношу таку неморальність, такий протилежний усім їм дух, що просто страх. Не знаю, як бідна Бот[ічелівська] Голівка лишиться тут сама серед цього загалу після всіх її “злочинів”, учинених разом зо мною. Уяви собі: ми “демонстративно” стоїмо собі цілий вечір у коридорі й балакаємо, не тільки не слухаючи прекрасних народних пісень, що співає вся санаторія в голлі під гітару, а ще й глузуємо, тікаємо, як од страхіття (розуміється, стараючись не показувати цього їм). Ми не звертаємо уваги на біготню повз нас, на підглядання, шопотіння, натяки, на злі, ревниві уваги, ні на що. Я сміюсь од щирого серця. Це так утішно, комічно й надзвичайно цікаво, що я навмисно вже роблю це.

Ну, бог з ними. Так, у вівторок, мій Дім! Спішу брати душ, а потім побіжу на пошту послати експресом. Мені більше не пиши. Себто, в суботу можеш написати ще одного листа, в понеділок або в неділю я його одержу. Напиши, я хочу знати, чи нема чогось у тебе, що перешкодить тобі якраз у вівторок виїхати в Берлін.

Вітай Леночку, вітай усіх, а тебе обнімаю всією моєю душою, моя прекрасна!

Твій.

№ 143

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Берлін – Фрідріхрода]

29-III-[1924]

Голубонько, я знов в Берл[іні]. Знов жуїрую з голов[ною] біллю, чогось не переносу потягу, щоразу майже болить голова, як їду. Але сьогодні вже не болить і мені весело, легко було б зовсім, якби не стан Ю[лії] Вл[адимірівни]. У неї така тяжка меланхолія, такі передчуття нещастя, що дихати не може. Страшенно хочеться допомогти їй, але не знаю, як підійти, боюсь зачепити, сказати слово не до діла. Вчора ввечері М[арк] Гр[игорович] поїхав до П[ариж]у. Не встиг одповісти тобі на картку, але обіцяв написати зразу ж в П[ариж]у. Поїхав непокоїно, з страхом. Вчора була з Л[єночкою]. Вона хвилювалась, що написала тобі листа не так, як би хотіла, але як саме – не знаю. Приїхати в Раіен не може ніяк. Перед своїм від'їздом, якщо ти ще не прийдеш, збирається неодмінно до тебе. Вона хотіла одповісти на твого листа пізніше, щоб устоялось те, що він в ній викликав, а ти своїм нагадуванням перебив її намір й тому лист до тебе вийшов не добрим. Так казала. Обнімаю тебе, моя радість!
[Листівка]

Коментарі

№ 133

¹ “Jeder Tag ist ein kleines Leben, – jedes Erwachen und Aufstehen eine kleine Geburt (рождіння), jeder friesche Morgen eine kleine Jugend und jedes Zubettegehen und rinschlafen ein kleiner Tod” – кожний день є маленьке життя: кожне пробудження і вставання – маленьке народження; кожний свіжий ранок – маленька юність; кожне приготування до сну і засинання – маленька смерть.

² “Ueberhaupt aber hat Gesundheitszustand, Schlaf, Nahrung, Temperatur, Wetter, Umgebung und noch viel anderes Ausserliches (зверху) auf unsere Stimmung, und diese auf unsere Gedanken einen mächtigen (сильний) Einfluss (вплив)” – Проте здоров'я, сон, їжа, температура, погода, оточення та багато інших зовнішніх факторів мають сильний вплив на наш настрій, а останній впливає на наші думки.

№ 134

¹ звонитиму на Курф[урстен] Стр[ассе] – За цією адресою жила Єлена Ґоґоберідзе (Лєночка).

² 100 Ром[єра] – Так Розалія Яківна позначила температуру за шкалою Ромера. Температурна шкала Ромера (Ремера) була створена в 1701 р. данським астрономом Олі Кристенсенем Ремером. За нуль градусів була взята температура замерзання солоного розчину, а 60 градусів – температура кипіння води.

№ 135

¹ *bummeln* (нім.) – прогулюватись.

² “київський факт” – Ідеться про конфлікт, який стався в їхній родині з вини Розалії Яківни під час перебування її в Києві у жовтні 1914 р., і який мало не привів до повного розриву стосунків. Цій темі відведено багато місця в щоденнику В. Винниченка (див.: *Винниченко В. Щоденник*. – Т. I. 1911 – 1920. – Едмонтон; Нью-Йорк, 1980. – С. 92 – 125), знайшла вона відгомін і в листуванні (див.: Володимир Винниченко – Розалія Ліфшиць: епістолярний діалог (1911 – 1918 роки) / упорядкув., вступ, комент. та прим. Надії Миронець. – Дрогобич: Коло, 2012. – С. 126, 130, 134 та ін.).

№ 138

¹ *цини на Grundstüc'u* – Grundstück (нім.) – майно.

№ 141

¹ *це ще не “fest”* – fest (нім.) – фіксований; у цьому контексті: це ще не остаточно.

№ 142

¹ *Тільки що одержав твою зворушливу посилочку* – Згаданю посилкою Розалія Яківна привітала Володимира Кириловича з 14-ю річницею їхнього шлюбу, яку вони традиційно відзначали 28 березня. У цей день В. Винниченко записав у щоденнику: “Привітання від Кохи з роковинами шлюбу: квіти й лист, зміст якого, на жаль, не виправдую, але який дає мені глибoku радість” (*Винниченко В. Щоденник*. – Т. 2. 1921 – 1925. – С. 320). Лист не виявлений.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

м. Київ

Отримано 15 вересня 2015 р.